

Свята роднае, Велікоднае

Спрадвечныя звычаі беларусаў у розных рэгіёнах краіны маюць свае адметнасці, прыцягваюць увагу даследчыкаў з розных краін

У вёсцы Данілевічы, што ў Лельчыцкім раёне Гомельшчыны, каменны крыж мясцовыя жыхары з пяшчотай называюць: Дзевачка. І на Вялікдзень нясуць ёй пачастункі — яйкі, булкі, цукеркі... Нават розныя ўпрыгожванні — фартушкі, сукенкі, каралі... Па мясцовым павер’і, аддаючы Дзевачцы падарункі,

загадваюць жаданні. Калі ж тыя здзейсняцца, то абавязкова трэба прынесці Дзевачцы падзяку. Увогуле каменныя крыжы ў Лельчыцкім раёне — не рэдкасць. Аднак толькі два з іх, што ў вёсках Данілевічы і Баравое, унесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Беларусі.

Пра тое, як сёння ў розных рэгіёнах краіны спалучаюцца дахрысціянскія элементы святкавання Вялікадня з хрысціянскімі, расказвала на сустрэчы-лекцыі ў мінскай АРТ-гасцёўні супрацоўніца Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Алена Ляшкевіч. Хрысціянскае свята Уваскрэсенне Хрыстова “наклалася”, паводле яе меркавання, на старажытны Вяснова Новы год, што адзначалі нашы продкі. Абодва святы рухомыя, і даты іх разлічваюцца па месяцова-сонечным календары. Цяпер Новы год мы адзначаем зімой, а многія з язычніцкіх традыцый, што былі характэрныя для Вясновага свята, засталіся ды цяпер асацыююцца з Велікоднымі.

Фарбаваць яйкі лічыцца ў вернікаў адным з важных элементаў падрыхтоўкі да Вялікадня. А ў XVII стагоддзі, напрыклад, па словах Алены Ляшкевіч, з каляровымі яйкамі нельга было заходзіць у хрысціянскі храм — тое лічылася язычніцтвам. І гульня “Біткі ў яйкі”, казалі тады хрысціянскія свяшчэннікі, “ад ліхога”. Сёння ж яйкі фарбуюць у Беларусі ўсе (праваслаўныя, католікі, пратэстанты...) ва ўсіх кутках краіны. У іх пераважае чырвоны колер, але могуць мець яйкі Велікодныя жоўты, зялёны, сіні,

аранжавы колер... і тысячы розных узораў. Праўда, калі нехта на працягу года ў сям’і памёр, то яйкі не фарбуюцца зусім або — у чорны колер: залежыць ад мясцовасці. На яйках можна воскам выводзіць прыгожыя ўзоры або выскрбваць малюнкi. Стварэнне пісанак і скробанак асабліва пашырана цяпер на Гродзеншчыне.

Дарэчы, ёсць і ў Беларусі павер’е, якое вельмі папулярнае ў Заходняй Еўропе: пра Велікоднага зайца, які прыносіць дзецям святочныя пачастункі. Такія легенды існуюць, напрыклад, у Бярэзінскім ды Капыльскім раёнах Міншчыны. “Відаць, заяц асацыяваўся ў продкаў з Вясной, і яе надыход варта ўсім адзначаць дарункамі”, — казала нам Алена.

Велікодны перыяд у беларусаў доўгі. Шчырыя вернікі трымаюць Вялікі пост і такім чынам рыхтуюцца да свята за 40 дзён. Найбольш актыўна — у апошні тыдзень. Прыбраць жылло трэба раней за Чысты чацвер. Своеасаблівая традыцыя — ўпрыгожванне хаты. Раней рабілі выцінанкі, плялі новых саламяных павукоў, якія, кажуць, цягам года “ўбіралі” ў сябе дрэнную энергетыку. А ў Бярэзінскім раёне Міншчыны, Лідскім і Дзятлаўскім Гродзеншчыны і ў Пружанскім на Брэстчыне яшчэ ў сярэдзіне XX стагоддзя абавязкова рабілі святочныя ўборы для хаты, часцей за ўсё з галінак елкі. Бо гэтае вечна-зялёнае дрэва лічыцца сімвалам жыцця, адраджэння.

Кацярына Мядзведская. Свята роднае, Велікоднае

Як вядома, святу Вялікадню папярэднічае Вербная нядзеля. Калі цяпер галінкі вярбы ўпрыгожваюць рознымі штучнымі кветкамі, птушкамі, матылькамі, то раней вербачкі выглядалі сціпла: як пучок галінак, які маглі абвязаць чырвонай ніткай. З даўніх часоў дайшлі няхітрыя правілы: абавязкова вярбу трэба асвятціць у храме, а пасля разам з Грамнічнымі свечкамі цягам году захоўваць за абразамі. Гэтыя рэчы, дарэчы, лічыліся магічнымі: з імі праводзіліся розныя абрады, нават лекаванне.

У час лекцыі Алена Ляшкевіч паказала відэа з падарожжа ў вёску Данілевічы Лельчыцкага раёна. Зафіксавала, як мясцовыя жыхаркі тлумачаць, навошта яны ў Велікодную ноч... страляюць: “Клічым да сябе Ісуса Хрыста!”. Яшчэ там прынята паліць вогнішчы перад хатамі або пакідаць гарэць святло ў пакоі на ўсю ноч. Нехта запальвае свечку... У вёсцы Сіманічы Лельчыцкага раёна тлумачаць такія звычаі тым, што ў Велікодную ноч Бог нібыта ходзіць па зямлі ды завітвае на вогнішча ды святло, прыносіць гаспадарам Шчасце і Дабрабыт.

Гаворачы пра Велікодныя традыцыі, немагчыма пакінуць па-за ўвагай і валочобніцтва. Яго, дарэчы, многія даследчыкі лічаць характэрным толькі для беларускага народа. “Арэал валачобніцтва супадае з беларускай этнічнай тэрыторыяй на розных мапах, — казала Алена Ляшкевіч. — Пашырана яно й на Беласточчыне, на Браншчыне...” А ў паўночнай і ўсходняй Беларусі на Вялікдзень і сёння абыходзяць двары валачобнікі, славячы гаспадароў песнямі, збіраюць пачастункі. У заходняй частцы краіны “завітваюць” у хаты да гаспадароў і дзеці. Маленькія “жакі” ці “жачкі”, як іх называюць, часцей за ўсё расказваюць вершы. І атрымоўваюць за тое цукеркі ды печыва.

З Вялікадня ў Беларусі пачынаюцца “стрэльныя” карагоды, якія водзяцца на працягу сарака дзён. А пасля, на Ушэсце, “хаваюць”, закопваюць нейкі металічны прадмет — грабенчык, цвічок, шпільку... Гэта — своеасаблівая ахвяра Зямлі-маці, каб ахоўвала вёску ад голаду. Жыве яшчэ традыцыя “Ваджэнне і пахаванне Стралы” ў вёсцы Бездзеж, што на Брэстчыне, а таксама ў Маркавічах на Гомельшчыне.

Шмат пра што яшчэ ішла гаворка на лекцыі Алены Ляшкевіч. І пра Велікодныя спевы, і змену “тэкстылю” на прыдарожных крыжах... Мне й самой сталі больш зразумелыя многія рэчы. Напрыклад, не ведала раней: што рабіць з леташнімі галінкамі вярбы. Інтуітыўна везла іх на Радуніцу на могілкі. Аказалася, правільна. Так робяць і ў Барысаўскім раёне Міншчыны, і ў Докшыцкім на Віцебшчыне. А можна й спальваць. Нават не чакала, што на сустрэчы будзе так шмат людзей. Некаторыя з слухачоў — заўсёднікі: былі й на папярэдніх лекцыях, што прысвячаліся Масленічным ды Калядным звычаям. Іншыя ж, як і я, трапілі ў АРТ-гасцёўню ўпершыню. Мне падумалася: Вялікдзень, у святкаванні якога перапляліся і хрысціянскія, і дахрысціянскія ўяўленні, — тое свята, што паядноўвае гараджан і сяльчан, малых і дарослых... А ў кожнай сям’і ёсць і свае Велікодныя традыцыі. Мае дзеці, напрыклад, з вечара суботы складваюць у кошыкі асвятчоныя булкі ды яйкі. І ў святочную нядзелю вязуць пачастунак бабулям і дзядулям, тыя ж таксама рыхтуюцца — каб у доме былі святочныя гасцінцы ўнукам. Так што для нас Вялікдзень — гэта свята, якое злучае й пакаленні.